

Kommunal väghållning

några juridiska aspekter

sammanfattningar och utdrag från
skriften "Väghållningens juridik" SKL
samt några allmänna reflektioner

Förklaring

I följande sammanfattningar och utdrag från skriften "Väghållningens juridik" har jag försökt att återge originaltexten i dom flesta avsnitten – utan större förvanskningar. Emellertid återfinns dock ett antal allmänna uttryck från andra källor samt några egna reflektioner runt frågeställningar och

En rättelse beträffande tidigare redovisning av Övergripande ansvar

Utöver trafiksäkerhet och framkomlighet måste vi försöka förbättra arbetsförhållanden och se till att viktiga säkerhetsaspekter beaktas vid arbeten och aktiviteter som utförs inom våra gatunät (kommunal/allmän mark/offentlig plats) – eftersom vi bär på ett stort ansvar i egenskap av;

1. beställare av bygg- och anläggningsarbeten i gaturummet,
2. förvaltare av gator och allmän/offentlig mark
3. väghållare enligt ~~väglagen~~ – med referens till ett antal lagar .

Därför behöver vi utarbeta *Bestämmelser* som kan sanktioneras av vår nämnd och/eller fullmäktige , och som ger uppdrag åt Tekniska förvaltningen/Samhällsbyggnadsförvaltningen att tillse att nämnda regler och anvisningar hålls aktuella.

Väghållning och några begrepp

Med väghållning avses åtgärder som utförs vid byggande, drift och underhåll av gator och vägar.

Väghållare är den som är skyldig att svara för väghållning.

Enligt väglagen 5§. Staten är väghållare för allmänna vägar. Om det främja god och rationell väghållning får regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer, besluta att en kommun ska vara väghållare inom kommunen.

Cirka 200 av våra 290 kommuner har blivit utsedda som väghållare inom definierade väghållningsområden, som i princip omfattar väg- och gatunätet som ryms inom detaljplanerade områden.

Enligt 6§. Trafikverket handhar väghållningen för statens räkning och har tillsyn över kommunernas väghållning. Väghållningsmyndighet är, då staten är väghållare, den till Trafikverket hörande regionala förvaltning som regeringen bestämmer och, då en kommun är väghållare, så är den kommunala nämnd som kommunfullmäktige utser därtill väghållningsmyndighet.

Väghållare för **enskilda vägar** är fastighetsägare eller sammanslutningar av ägare i s.k. samfällighetsföreningar (vägföreningar).

Vägnätet

- Staten är väghållare för cirka 100,000 km allmänna vägar (europavägar, riksvägar och länsvägar).
- Kommunerna är väghållare för cirka 40,000 km kommunala gator, samt ungefär för 30,000 km gång- och cykelvägar.
- Uppskattningsvis 280,000 km utgörs av enskilda vägar – varav cirka 150,000 km är klassificerade som skogsbilvägar.

Väg eller Gata

Väglagen (1971:948) gäller för allmän väg.

1 § Allmän väg är, förutom väg som anläggs enligt denna lag eller enligt lagen förändras till allmän, sådan för samfärdsel upplåten väg som av ålder ansetts som allmän eller enligt äldre bestämmelser anlagts som eller förändrats till allmän och som vid denna lags ikraftträdande hålls av staten eller en kommun.

En väg upphör att vara allmän, när den dras in. Om en kommun är väghållare, upphör vägen att vara allmän, när den enligt plan-och bygglagen (2010:900) upplåts eller ska vara upplåten till allmänt begagnande som gata. Om en väg har upplåtits till allmänt begagnande som gata medan staten är väghållare, upphör vägen att vara allmän, när kommunen övertar väghållningen (Lag 2010:904).

Vad gäller för en kommunal vägghållare

Som vi kunnat konstatera så gäller Väglagen endast för byggande, drift och underhåll av allmänna vägar och inte kommunala gator – vilket är lite tråkigt - eftersom den lagen är ganska tydlig med att beskriva ansvar och befogenheter för vägghållaren (d.v.s. staten).

Kommunens skyldighet att sköta vägghållning gäller först och främst gator inom äldre stadsplaner och inom detaljplaner där kommunen är huvudman för allmän plats.

Kommunala vägghållare måste följa andra regelverk – vilka inte är så klara eller specifika och vilka ibland överlappar varandra. Det är bl.a.;

- Plan- och Bygglagen (2010:900)
- Ordninglagen (1993:1617)
- Lagen om Tekniska egenskapskrav (1994:847) + förordningen (1994:1215)
- Trafikförordningen (1998:1276)
- Vägmärkesförordningen (2007:90)
- Anläggningslagen (1973:1149) gäller mest för enskilda vägar
- Renhållningslagen
- Skadeståndslagen

Vi ska redogöra för var och en bestämmelse mer i detalj i den fortsatta redovisningen efter att presenterat ytterligare några allmänna avsnitt.

Väghållarens ansvar

En Väghållarens ansvar kan sägas vara att uppfylla de krav som olika myndigheter kan ställa på byggande, underhåll/skötsel/drift.

Det kan vidare avses skyldigheten att betala skadestånd när väghållningen orsakat skada, och straffansvar som kan komma ifråga vid överträdelse av vissa lagbestämmelser.

En väghållaren kan således under vissa förutsättningar drabbas av olika påföljder, som t. ex. föreläggande av myndighet, skadestånd eller straff.

- Kommunens miljönämnd eller Länsstyrelsen kan **förelägga** en väghållare att vidta de åtgärder som krävs enligt miljöbalken.
- När det gäller **skadestånd** på grund av felaktigheter eller brister i den kommunal väghållning – så är det kommunen som är skyldig att betala.
- En kommun kan inte dömas till **straff** enligt brottsbalken – utan det blir i stället den ansvarige tjänstemannen eller förtroendevalde som drabbas.

Personligt ansvar & tjänstefel

Brottsbalken innehåller bestämmelser om straffansvar för offentliganställda som gjort sig skyldiga till tjänstefel vid myndighetsutövning.

Väghållning i meningen drift och underhåll är dock inte någon myndighets-utövning.

Uppsättning av vägmärken, utfärdande av lokala trafikföreskrifter, inkl. trafikavstängningar, är dock åtgärder som kan hänföras till myndighetsbeslut vilka är kopplade till trafikförordningen.

Till den kategorin kan också hänföras utfärdande av grävtillstånd, granskning av TA-planer, etc.

Den som utför eller ansvarar för andra arbeten med kommunens väghållning kan på annat sätt genom sitt arbete komma i beröring med brottsbalken. Vårdslöshet i samband med väghållningsåtgärder kan få till följd att någon person kommer till skada eller rentav förolyckas. I sådana fall kan den ansvarige dömas till böter eller fängelse.

Väglagen (1971:948)

Allmänt:

Ibland är en kommun väghållare för en allmän väg, om kommunen förordnats som väghållare av regeringen eller den myndighet som regeringen bestämt.

Grunden för ett sådant beslut är dock att det måste främja en god och rationell väghållning. Kommunen kan inte vägra att ta emot ett sådant förordnande. I förarbetet betonas dock vikten av att man ska vara försiktig med att påföra sådana ansvar mot kommunens vilja.

En ändring av kommunens väghållningsområde beslutas av Trafikverket men ska föregås av förhandlingar mellan kommunen och länsstyrelsen.

I detta sammanhang är det viktigt att betona att om en kommun är väghållare för allmän väg som man låter upplåta till allmänt begagnande som gata – så blir bestämmelserna i **PBL** tillämpliga – istället för Väglagen.

Väghållare för allmän väg ska naturligtvis sköta väghållningen. Enligt Väglagen menas väghållning – byggande och drift av väg.

Till en väg hör vägbanan och övriga väganordningar.

Exempel på övriga väganordningar är slänter, diken, vägtrummor, räcken, stängsel, och vägbelysning.

forts. Väglagen (1971:948)

Följande bestämmelser i Väglagen ger oss en liten fingervisning – eftersom PBL innehåller få detaljerade regler och anvisningar för skötsel och drift av gator.

Drift av allmän väg:

I 26§ anges att vägen ska hållas i ett för samfärdsel tillfredställande skick – genom underhåll, reparationer och andra åtgärder, vilket inkluderar renhållning - som ska utföras inom vägområdet så att olägenheter för människors hälsa förebyggs eller avhjälps. Vaghållarens renhållningsskyldighet gäller inte bara i själva vägområdet – utan även marken inom 25 m bredd intill parkerings-och rastplats (väganordning).

Renhållningsskyldighet: (i egentlig bemärkelse = städningstätigheter)

Skyldighet för vaghållaren att vara ansvarig för renhållningstätigheter är undantagen inom detaljplanerade områden. Enligt Väglagen så är sådan skyldighet begränsad till att enbart omfatta motorväg och motortrafikled. Således har kommunen ansvar för dessa skyldigheter på övriga kategorier av allmänna vägar – oavsett om man är vaghållare eller inte.

Väggkungeörelsen (1971:954)

Även här kan vi få en fingervisning vad som bör ingå i normala driftsåtgärder

Driftsåtgärder:

- **Servicearbeten** (Snöplogning, halkbekämpning, rep. av mindre skador, hyvling och dambindning)
- **Underhållsarbeten** (åtgärder för att bibehålla vägens standard – såsom förnyelse av slitlager, vägmarkeringar, samt dikning)
- **Förbättringsarbeten** (smärre åtgärder som förbättra vägens standard, såsom; beläggning av grusväg, förstärkning av bärighet, övr. punktinsatser)
- **Renhållning** (åtgärder med att hålla vägen ren, såsom sopning, skrapplockning, och bekämpning av ogräs etc.).
- **Övriga åtgärder** (åtgärder på annat sätt håller vägen i ett för samfärdseln tillfredställande skick, såsom drift av färja, vägbelysning, turistinformation)

Plan och Bygglagen (2010:900)

Huvudregeln är att kommunen ska vara huvudman för allmänna platser – (vilket inkluderar vägar, gator, torg och parker etc.) om det inte föreligger synnerliga skäl för annat.

Kommunen får dock i detaljplanen bestämma om den ska vara huvudman för en eller flera allmänna platser om det finns särskilda skäl för det (4:7§).

Om kommunen inte är huvudman för en allmän plats innebär det att det är upp till fastighetsägarna inom planområdet att bestämma hur platsen skall ordnas och underhållas. (Se gemensamhetsanläggning enligt Anläggningslagen (AL)).

För en allmän plats inom detaljplan bestämmer kommunen hur den ska utformas, användas (och skötas). Rätten att bestämma utformning och användning samt hur allmän plats ska skyddas, har kommunen även för allmänna platser där man inte är huvudman.

Kommunen ska således normalt ordna, upplåta och underhålla de allmänna platser som kommunen är huvudman för. Om staten är väghållare enligt Väglagen (VL) för en allmän plats som kommunen är huvudman för, gäller motsvarande skyldigheter i stället för staten. För allmänna platser som kommunen inte är huvudman för – finns bestämmelse i Anläggningslagen (AL)

Forts. Plan och Bygglagen

Observera att PBL användes begreppet allmän plats som inte ska förväxlas med begreppet offentlig plats som används i ordningslagen.

Det är också viktigt att notera att PBL reglerar enbart lokalisering och plangenomförande – och inte den tekniska utformningen av en gata eller väg.

Detta regleras istället i lagen om tekniska egenskapskrav på byggnadsverk (BVL 1994:847), m.m., samt i föreskrifter från Trafikverkets bestämmelser, t.ex. VVFS 2003:140, men även i form av rådgivande anvisningar som återfinns i dokumentet "Vägar och Gators Utformning" (VGU 2012-179-181), som Trafikverket och SKL tagits fram tillsammans.

Särskilda bestämmelser om gaturenhållning och skyltning Lag (1998:814)

Till skillnad mot väglagen så innehåller PBL inga bestämmelser om vinterväghållning eller regler om renhållning av gata, väg eller annan plats. Dessa återfinns i lagen om särskilda bestämmelser om gaturenhållning och skyltning (SBGS).

En tillbakablick:

Tidigare rymdes dessa i ordnings- och renhållningslagstiftningen. I 1956 års allmänna ordningsstadga redogörs för "tjänliga renhållningsåtgärder" som skulle vidtas inom stadsplanelagt område och allmän väg inom byggnadsplanelagt område.

Frågan vem som var skyldig att svara för detta reglerades i Renhållningslagen.

Genom ordningslagsreformen ersattes allmänna ordningsstadgan av ordningslagen (1993:1617). Bestämmelser om de åtgärder som ingick i gaturenhållning fördes då över till Renhållningslagen.

Den nya Ordningslagen (OL) innehåller dock fortfarande några regler som är av betydelse för väghållare – vilket ska förklaras längre fram.

När Miljöbalken (MB) trädde i kraft 1999 upphörde emellertid Renhållningslagen att gälla. Men Gaturenhållning passade inte riktigt in i MB utan överfördes till SBGS. Denna lag reglerar således vad som ska åtgärdas och vem som har ansvaret för detta.

Lagen SBGS tar i första hand sikte på renhållning och vinterväghållning på gata och annan allmän plats inom detaljplanerade områden där kommunen är huvudman. (Stadsplanelagda områden jämföras med detaljplan, och det är viktigt att förstå att det är fråga om allmän plats enligt PBL – inte offentlig plats enligt Ordningslagen).

forts. Lagen SBGS

Gaturenhållning där kommunen är huvudman:

Förutom renhållning på allmänna platser så reglerar SBGS också renhållning av trafikleder inom kvartersmark och i vissa avseenden reglerar den även fastighetsägarens skyldigheter med renhållning av gångbanor/trottoarer. Platsen måste också vara avsedd för allmän trafik, vilket inte alltid är fallet inom t.ex. all parkmark.

Lagen anger endast i allmänna ordalag vilka olika slags åtgärder som ska utföras, såsom gaturenhållning, snöröjning och liknande åtgärder. "Vilka åtgärder som anses skäliga få avgöras med hänsyn till ortsförhållanden, platsens belägenhet och övriga omständigheter". *(Jag tror ni börja förstå vilka som formulerat sådana här paragrafer för att i all framtid borga för sin försörjning med tolkning och utredning av vad lagstiftarna egentligen menade! Om ni inte kan gissa– så kan jag berätta att de troligtvis har studerat vid filosofiska fakulteten).*

Kan man tolka "skäliga" åtgärder som att vara närmast liktydigt med "nödvändiga" åtgärder ?

I den gamla ordningsstadgan kan man läsa att till Renhållning hörde sopning, bortforslande av orenlighet och nedskräpande föremål, borttagande av ogräs samt andra jämförliga åtgärder. När det gällde Vinterväghållning – så bestod skyldigheterna av snöröjning, undanskaffande av snö och is, sandning eller andra åtgärder som motverka halka, bortförande av sand, samt rensning och upptining av rännstensbrunnar och ledningar. I förarbeten till nuvarande reglering som redovisar åtgärderna mindre detaljerat– så anser man emellertid inte att det betyder att kommunens skyldigheter blivit begränsade i förhållande vad som gällt i tidigare lagstiftning.

Forts. SBGS – kvalitetskrav

Kommunen anses själv kunna besluta om vilka åtgärder (slag och omfattning) som krävs för att lagens krav ska vara uppfyllda. Många kommuner har antagit riktlinjer eller policy för snöröjning och halkbekämpning av de gator och vägar man ansvarar för.

Lagen har dock preciserat kvalitetskrav på vissa åtgärder. *”Renhållning och vinterväghållning ska utföras på ett sådant sätt att åtgärderna hindrar uppkomsten av olägenheter för människors hälsa och att de tillgodoser skäliga krav på trevnad, framkomlighet och trafiksäkerhet”*. Tyvärr igen är bestämmelserna uttryckt i ganska allmänna/vaga ordalag.

Observera att renhållning enligt Väglagen avses bara ”städningsåtgärder”. Och renhållning på allmän väg inom detaljplan omfattar endast motorväg och motortrafikled. D.v.s. för allmän väg inom detaljplan med kommunalt huvudmannaskap har väghållaren inget ansvar för städningsåtgärder.

Kommunen har således tilldelats allt ansvar för renhållning, inkl. vinterväg-hållning, på trafikleder inom detaljplan med kommunalt huvudmannaskap.

Naturvårdsverket utöva central tillsyn över efterlevnaden. Den omedelbara (lokala) tillsynen utövas av kommunen.

Till böter döms den som med uppsåt eller av oaktsamhet;

1. inte fullgör sin skyldighet enligt 2 eller 3§ (renhållning),
2. bryter mot 6 eller 9§ (skyltning).

Forts. SBGS -

Skyltar mm:

Tavla, skylt, inskrift eller dylik anordning för reklam, propaganda eller för liknande ändamål får inte finnas varaktigt uppsatt utomhus – utan tillstånd av regeringen eller statlig eller kommunal myndighet.

Detta gäller inte anordning som informerar om affärsrörelse eller annan verksamhet på platsen eller anslagstavlor. Man måste dock söka tillstånd för sådan anordning hos den myndighet som avses.

Bestämmelser enligt 6 och 9§ gäller inte anordningar inom vägområde eller för vilka bygglov krävs eller har lämnats. Gäller heller inte sådana åtgärder avseende skyltar och ljusanordningar som inte kräver bygglov efter beslut enligt 9 kap. 7§ i PBL.

(PBL 9 kap. 7 § I den omfattning som kommunen med stöd av 4 kap. 15 eller 42 § har bestämt ska gälla som undantag från kravet på bygglov krävs det, trots 2 §, inte bygglov för att

1. inom ett område med detaljplan, genomföra en åtgärd på det sätt och under den tid som kommunen har bestämt i planen, eller

2. inom ett område som omfattas av områdesbestämmelser på det sätt som kommunen har bestämt i områdesbestämmelserna).

Gaturenhållning på trafikled över kvartersmark

Inom detaljplan kan finnas mark som i planen är utlagd som quartersmark, men som likväl är iordningställd för allmän trafik och begagnas för sådant ändamål, *s.k. kvasi-allmänna platser*.

För sådana trafikleder gäller som huvudregel att fastighetsinnehavaren svarar för renhållning och vinterväghållning.

Vad som sagts om fastighetsinnehavarens respektive kommunens renhållningsskyldighet förutsätter att marken verkligen är iordningställd för allmän trafik.

Spontana uppkomna trafikleder över quartersmark hör inte hit.

Gångbanerenshållning

Kommunen har möjlighet att bestämma att viss renhållning och vinterväg-hållning som kommunen annars är skyldig att svara för – ska föras över på fastighetsägaren (3§) – sedan långt tillbaka (1957-)

Denna möjlighet gäller för gångbana eller annat utrymme utanför fastigheten som behövs för gångtrafiken. Det måste var fråga om allmän plats och utrymmet måste vara inom detaljplan med kommunalt huvudmannaskap.

Kommunfullmäktige få meddela detaljföreskrifter om hur fastighetsinne-havaren ska utföra gångbanerenshållningen.

SKL har utarbetat underlag för utformningen av detaljföreskrifter.

Snöupplag - snövallar

Av kostnadsskäl vill kommunen så långt som möjligt undvika att forsla bort snön och därför är det vanligare att kommuner använder t. ex gångbanor i villaområden för snöupplag (förutsatt att det finns trottoarer på båda sidorna) - och väntar med bortforsling tills det är nödvändigt av trafiksäkerhetsskäl. Man kan naturligtvis inte ploga upp på båda sidor och tvinga ut fotgängare i körbanan ! Dyliga åtgärder får bedömmas från fall till fall så länge trafiksäkerheten inte äventyras.

Det är värt att notera att fastighetsinnehavaren inte är skyldig att föra bort snö som förts upp på gångbanan från körbanan – enligt utslag i ett rättsfall från Högsta Domstolen.

Det kan också konstateras att om kommunen lägger upp snö på ytor som fastighetsinnehavaren ska sköta enligt 3§ - så försvinner i praktiken fastighetsinnehavarens sandningsskyldighet så länge snövallen ligger kvar.

Kommunens allmänna städningsskyldighet

Enligt 4§ har kommunen allmän skyldighet att städa utomhus på platser som skräpats ned eller annars osnyggats och på vilka allmänheten har rätt att färdas fritt. Vilket i princip är områden där allemansrätten är tillämplig, och inte i områden där allmänheten inte ha tillträde (t.ex. järnvägsområde etc.).

Gator och andra allmänna platser inom detaljplan för vilka kommunen är huvudman och kvartersmark som ställts i ordning och begagnas för allmän trafik omfattas inte av bestämmelsen. På sådana platser är ju renhållnings-ansvaret särskilt reglerat . (se 2§ SBGS).

Skyldigheten att städa innebär att platsen ska återställas i det skick som med hänsyn till ortsförhållanden, platsen belägenhet och omständigheterna i övrigt tillgoser skäliga anspråk.

I detta ligger att kommunens skyldighet inte sträcker sig lika långt som skyldigheten för den som är ansvarig för nedskräpningen.

Belysning

När det gäller allmän väg kan i arbetsplanen ha bestämts att vägbelysning ska anordnas. Väghållaren blir då skyldig att anordna belysning och att svara för driften av anordningarna.

I detaljplan kan finnas bestämmelser om gatubelysning.

I övrigt finns inga tvingande bestämmelser om väg- och gatubelysning, d.v.s. kommunen har ingen grundläggande skyldighet att sörja för gatubelysning i våra tätorter.

Trots detta har det blivit en allmän accepterad regel att kommunen ombesörjer detta i den omfattning som förhållanden kräver!

Rätten att disponera gatumark

Efter att en gata blivit iordningsställd och upplåtits för allmänt begagnande, är naturligtvis syftet att den ska vara tillgänglig för just allmänheten inom ramen vad som sagts i detaljplanen. D.v.s. att kommunen får inte disponera gatan hur som helst ! Det betyder att den inte kan användas eller upplåtas för något annat ändamål. Samtidigt kan det vara rimligt att sådan mark ändock kan få nyttjas något till andra ändamål, t.ex. uteserveringar.

Sådan upplåtelse ska ske på offentligrättslig grund enligt ordningslag-stiftningen – vilket i princip utesluter kommunens rätt och möjlighet att genom avtal upplåta sådan plats med nyttjanderätt !

Även om gatuarbeten inskränker möjligheter för allmänt utnyttjande – så anses det naturligtvis inte en sådan aktivitet som en främmande verksamhet.

Nödvändiga arbeten måste kunna utföras för att marken ska kunna utnyttjas.

Kommunen som ”gatuhållare” bestämmer och förfogar över utformningen av gaturummet. När det gäller reglering av trafiken måste detta ske med iakttagande av trafik- och vägmärkesförordningen.

Upplåtelse av gatumark för ledningar

Användning av marken under den markyta som ska vara allmänt tillgänglig omfattas inte av krav på tillstånd enligt ordningslagen – vilket innebär att kommunen har rätt att förlägga ledningar i gatumarken.

Upplåtelse av utrymme i gatumark för andra ledningsägare än kommunen anses vila på "privaträttslig" grund och bör vara befäst i ett skriftligt nyttjanderättsavtal mellan parterna. Det kallas ofta markavtal/ lednings-rättsavtal – i vilken kommunen kan ställa särskilda villkor och begränsa nyttjanderätten, (t.ex. att ledningsägaren är skyldig att på egen bekostnad flytta och ändra ledningen på kommunens begäran), samt att kommunen har rätt att begära ersättning för upplåtandet/intrånget.

Ett markavtal innehåller ofta ytterligare bestämmelser och regler med avseende på schakttillstånd/grävttillstånd , samt upprättande av Trafikanordningsplaner, som ska inhämtas/ansökas innan arbeten utförs i, på eller under allmän platsmark inom kommunens planlagda områden.

Ett fåtal kommuner har också utfärdat detaljerade regler och anvisningar för tillfälliga (väg)arbeten i gaturummet – vilka ska borga för trafiksäkerhet såväl som skydd och säkerhet ur arbetsmiljösynpunkt för personalen som utför arbetet.

Ledningsdragning i allmän väg

För allmän väg, oavsett vem som är väghållare, så finns ett antal ordnings- och säkerhetsföreskrifter i väglagen.

Inom vägområdet får inte utan väghållningsmyndighetens tillstånd uppföras byggnader, utföras andra anläggningar eller vidtas andra åtgärder som kan inverka menligt på trafiksäkerheten, eller vara en olägenhet för vägens bestånd, drift eller brukande. Inom vägområdet får heller inte utan väghållningsmyndighetens tillstånd dras ledningar eller utföras arbeten på en redan förlagd ledning (VL 44§).

Överträdelserna är straffsanktionerade !

Dessa regler kompletteras av annan lagstiftning när det gäller vissa typer av ledningar, t.ex. gasledningar och elledningar.

Om en allmän ska ändras så är ledningsägaren skyldig att vidta och bekosta de åtgärder som behövs. Om ledningen medför extra kostnader för vägens underhåll så ska ledningsägaren ersätta dessa kostnader.

Medverkan eller skötsel av gaturummet

Om kommunen finner det lämpligt så kan enskildas önskemål om särskild utformning och skötsel tillgodoses inom ramen för detaljplanen och med referens till "ortens sed". (utfarter, trafikregleringar, upprustning, försköning av gatumiljön).

Så länge sådana önskemål ligger i linje med den avsedda användningen och i övrigt ter sig lämplig från kommunens synpunkt, är det inget som hindrar att andra intressenter är med och bidra till investeringar och drift.

Det borde också vara möjligt att låta andra svara för utförande av vissa arbetsuppgifter eller skötsel av vissa grönytor och andra anordningar (t.ex. skötsel av trafiklådor). Se SKL "*Dela på notan, samfinansiering av gatuarbeten*".

Men det är kommunen som har rätt att bestämma om hur gatan och gatumiljön ska utformas.

Anläggningslagen (1973:1149)

Om kommunen inte är huvudman för en allmän plats – så är det upp till fastighetsägarna inom planområdet att bestämma hur den allmänna platsen (inkl. vägar och gator) ska ordnas, upplåtas och underhållas. Om detta finns bestämmelser i anläggningslagen.

Som sagt, lagen reglerar bl.a. underhåll av vägar och allmänna platser där kommunen inte är huvudman.

I PBL regleras inte hur det enskilda huvudmannskapet ska organiseras och det finns inga formella hinder mot att de berörda fastighetsägarna löser det på det sätt de själva finner vara lämpligt.

Genom en förrättning kan en gemensamhetsanläggning bildas – vilket oftast förvaltas av en samfällighetsförening. I en sådan kan det anges hur vägar och andra allmänna platser ska utformas – men det får inte stå i strid med detaljplanens bestämmelser.

Vid förrättningen beslutas om hur man ska reglera kostnaderna för utförande och drift mellan de fastigheter som deltar i gemensamhetsanläggningen.

Trafikförordningen (1998:1276)

Denna förordningen innehåller bestämmelser för trafik på väg och i terräng och skall verka för god trafiksäkerhet och bra framkomlighet.

Förordningen innehåller också regler om lokala trafikföreskrifter; vem som får meddela dessa och vilka slag av förbud och begränsningar som kan utfärdas.

Det finns även bestämmelser om väghållningsarbeten, (hur fordon får föras, stannas, parkeras, samt vilka inskränkningar som får göras vid arbete på eller vid vägen).

Varje kommun har möjlighet att införa främjande åtgärder bl.a. genom att utfärda lokala trafikföreskrifter (t.ex. hastighetsbegränsningar etc.), som kan motiveras med hänsyn trafiksäkerhet, framkomlighet och miljöhänsyn.

Vägmärkesförordningen (2007:90)

Denna förordning innehåller bestämmelser om anvisningar för trafik och utmärkning på vägar och gator genom; vägmärken och tilläggstavlor, trafik-signaler, vägmarkeringar, andra anordningar för anvisning för trafiken och tecken för vakt, säkerhetsanordningar i korsningar med järnväg eller spårväg, samt tecken av polisman. *Alla vägmärken, skyltar och markeringar är illustrerade och redovisade i detalj i förordningen under kapitel 2.*

Vägmärken och andra anordningar ska tillsammans med väg- och gatuutformningen och dess anpassning till gaturummet ge trafikanten vägledning, styrning och information för effektiv och säker trafik.

Kom ihåg de gyllene reglerna vid planering och utmärkning av ett vägarbete ;

- Värna trafikanten
- Vägled trafikanten
- Värna om vägarbetarna
- Visa hänsyn mot oskyddade trafikanter och funktionshindrade

Forts. Vägmärkesförordningen

Förordningen bestämmer även vem (vilken väghållningsmyndighet) som ska ansvara för att sådana anordningar och tecken för anvisning för trafiken som avses ovan ; sätts upp, tas bort, underhålls och utförs i den omfattning som anges för respektive plats (kommunala gator, allmänna vägar, enskilda vägar, markägare, innehavare av järnväg eller spårväg etc.).

Trafikverket har bemyndigats att meddela ytterligare föreskrifter utifrån förordningen. Se bl.a. VVFS 2007:305, VVFS 2008:272 samt Transportstyrelsen ändringsföreskrifter TSFS 2010:169, 2010:172, 2011:54, samt TRVFS 2010:21

Vid vägarbete eller liknande (eller då säkerhetsanordningar har satts ur spel) – kan anvisningar för trafiken ges genom tecken av vakt.

Ordningslagen (1993:1617)

3 Kapitlet

Användning av offentlig plats

Enligt ordningslagen ska man ha tillstånd från polismyndigheten om man använder offentlig plats för annat ändamål än det var avsett för; t.ex. för upplag, avlägg, försäljning, ställningar, byggcontainers och liknande på allmänna platser inom detaljplanerat område.

Tillstånd behövs dock inte ifall man kan hävda att platsen kommer tas i anspråk tillfälligt, och i obetydlig omfattning - utan att inkräkta på någon annans tillstånd/verksamhet.

Lokala föreskrifter m. m.

8 § Regeringen eller, efter regeringens bemyndigande, får en kommun meddela de ytterligare föreskrifter för kommunen eller del av denna som behövs för att upprätthålla den allmänna ordningen och säkerheten på offentlig plats.

forts. Ordningslagen

3 kap. 2 § Vid prövning av ansökan ska Polisen inhämta yttrande från kommunen som har rätt att ställa villkor eller avstyrka sådan användning. **14 §** I dessa tillståndsärenden ska myndigheten även beakta vad som krävs av hänsyn till trafiken samt till allmän ordning och säkerhet, särskild hänsyn ska tas till gångtrafiken.

3 kap. 3 § Brister på byggnader, ställningar, skyltar och liknande anordningar som medför risk för skada på personer eller egendom på offentlig plats, skall avhjälpas utan oskäligt dröjsmål. Snö och is som kan rasa ned och skada personer eller egendom på offentlig plats skall utan oskäligt dröjsmål avlägsnas från tak, rännor och liknande anordningar. Detta skall ske på ett sådant sätt att det inte därigenom uppkommer risk för att personer eller egendom kommer att skadas.

Ansvaret för att åtgärderna i första och andra stycket vidtas vilar på ägaren eller den som till följd av nyttjanderättsavtal eller på någon annan grund är i ägarens ställe.

forts. Ordningslagen

Tillstånd och villkor

15 § När kommunen yttrar sig enligt 2§ får den ange villkor som behövs för att tillgodose de intressen som kommunen har att bevaka i fråga om skötseln av den offentliga platsen, markanvändning, stadsbild, miljö och trafik. I fråga om ersättning för användningen av en offentlig plats gäller särskilda bestämmelser.

16 § /Träder i kraft I:2015-01-01/ Beslut enligt 14 § gäller för viss tid eller tills vidare. Beslutet ska innehålla de villkor som Polismyndigheten har meddelat enligt 14§ andra stycket och de villkor som kommunen har ställt upp med stöd av 15§.

Beslut i fråga om mark som inte står under kommunens förvaltning ska också innehålla en upplysning om att medgivande av markägare eller nyttjande-rättshavare kan behövas.

Om kommunen har yttrat sig enligt 2§ ska beslutet innehålla en upplysning om möjligheten att överklaga kommunens beslut enligt 10 kap. kommunallagen ([1991:900](#)). Lag (2014:590).

Offentlig plats kontra Allmän plats

Den gamla Ordningsstadgan (1956) använder begreppet "allmän plats" som har stor betydelse för avgränsningar av kommunen skyldigheter ifråga om vinterväghållning och renhållning. I Ordningslagen (1994) har detta begrepp ersatts med "offentlig plats".

Eftersom ordningslagen saknar bestämmelser om ovanstående skyldigheter, och lagen om särskilda bestämmelser om gaturenhållning och skyltning (SBGS) inte hänvisa till begreppet offentlig plats, har begreppet "offentlig plats" inte samma betydelse som det gamla begreppet. Väghållare kommer dock i kontakt med begreppet offentlig plats i en del sammanhang.

Dessa definitioner är viktig eftersom begreppet offentlig plats är av central betydelse när det gäller möjligheter att ta i anspråk sådan mark som är avsett för annat ändamål. Som vi tidigare påpekat så får en offentlig plats inom detaljplan inte utan polismyndighetens tillstånd användas som inte överensstämmer med det ändamål som platsen har upplåtits för eller vad som är allmänt vedertaget.

forts. Offentlig/Allmän plats

Enligt ordningslagen är allmän väg offentlig plats, vidare även andra namngivna platser som är angivna i detaljplaner (gator, vägar, torg och parker). Även utrymmen inomhus är offentlig plats ifall dessa stadigvarande används för trafik.

Således innebär det att begreppet offentlig plats är i vissa avseenden mer omfattande (utvidgad) än begreppet allmän plats enligt den gamla ordningsstadgan och PBL. I förarbeten till lagstiftningen nämns att parkeringsplatser, inetorg och vänthallar kan vara offentlig plats.

Det kan tilläggas att kommunen kan besluta att vissa områden som enligt ordningslagen inte är hänföra till offentlig plats - kan jämföras med offentlig plats. Dessa redovisas i de lokala ordningsföreskrifterna. Det kan vara frågan om anläggningar för lek, idrott, camping eller fritidsliv.

Det kan tilläggas att egentliga inomhuslokaler såsom restauranger, biografier och idrottshallar inte kan vara offentlig plats.

Torghandel som äger rum på ett torg som kommunen upplåtit för just det ändamålet – kräver inte tillstånd.

Kommunen har rätt att ta ut en avgift för upplåtelse av offentlig plats. Grunderna för sådana avgiftsuttaget beslutas i Kommunfullmäktige.

Otillåtet förfogande av gatutrymmet

Trots tillståndsvånget är det ganska vanligt att gatutrymmet tas i anspråk utan att inhämta tillstånd. Det gäller t.ex. reklamskyltar, byggnadsmaterial, ställningsupplag och jord/grushögar. Oftast är man inte heller så noga med att hålla sig inom de områden som man fått tillstånd för, t. ex. man placera reklamskyltar på gångbanor, i stolpar etc. eller ställer containrar utan tillstånd. Det borde ligga i kommunens intresse att beivra sådant missbruk.

I väglagen (43§) finns en bestämmelse som ger väghållaren (för allmänna vägar !) rätt att vidta de åtgärder som behövs för rättelse. [Väghållaren kan med stöd av denna bestämmelse själv ta bort anordningen som placerats i vägområdet utan tillstånd \(men jämför/kolla skrivning i SKL's nya handbok Arbete på Väg\).](#)

Den som använder offentlig plats utan att inneha behövligt tillstånd kan dömas till böter (enligt vilken lag ?). Det gäller om tillstånd saknas såväl som om man överskridit tid eller områdesavgränsningar. Förseelsen bestraffas inte bara vid uppsåtlig överträdelse – utan även när detta skett av oaktsamhet.

forts. otillåtet nyttjande

Mot den som bryter mot tillståndsplikten kan föreläggande meddelas. Ett sådant föreläggande kan förenas med vite.

Det är polisen som beslutar om föreläggande enligt ordningslagen.

Polisen kan, när det gäller upplag, skyltar, försäljningsstånd, ställningar, containrar och andra anordningar som har utplacerat otillåtet, meddela föreläggande utan föregående tillsägelse.

I stället för vite kan polismyndigheten i föreläggande ange som påföljd att rättelse kan komma att ske på den försumliges bekostnad genom myndighetens försorg.

Polisen kan också göra sådant tvångsingripande på den försumliges bekostnad om man anser att aktiviteten/anordningen kan utgöra en allvarlig fara för allmän ordning och säkerhet.

forts. otillåtet nyttjande

Det finns m.a.o. möjligheter genom föreläggande, tvångsingripande och straff reagera mot otillåtet utnyttjande av gator och andra offentliga platser.

Emellertid är det ju inte säkert att åklagare och polis har tid att omedelbart ta itu med väghållarens mer eller mindre viktiga ordningsproblem.

Man kan då fråga sig vad händer om den kommunala väghållaren själv gör rättelse – och det är inte så lätt att besvara.

Först och främst få anses att väghållaren har rätt att ta bort sådana föremål som utgör fara för liv och hälsa (enligt nödrätt 24§ Brottsbalken).

Men någon allmän befogenhet finns tyvärr inte. Så kallad självtäkt är straffbelagt.

Men det måste finnas ett visst mått av praktisk synsätt avseende väghållarens behov av att snabbt och utan omständiga procedurer kunna befria gatu- eller vägområdet från obehörigt intrång. Denne borde kunna åberopa att åtgärden borde kunna rymmas inom dennes renhållningsskyldighet – men naturligtvis med viss återhållsamhet/moderation.

Detta omfattar inte bortforsling av cyklar eller andra fordon – som omfattas av lagen om flyttning av fordon (1982:129).

Skadestånd

Bristfällig väghållning kan ge anledning till skadeståndskrav, oavsett om det gäller allmänna vägar, kommunala gator eller enskild vägar.

Skadeståndsanspråk kan ställas till väghållaren p.g.a. ;

- Bristfällig halkbekämpning
- Gropar i vägbanan
- Hal vägbana i samband med asfalteringsarbeten
- Avsaknad av säkerhetsanordningar vid vägarbetsplats

En förutsättning för skadeståndsskyldighet i ovannämnda fall är att skadan har samband med vållandet (oaktsamhet, ovarsamhet, vårdslöshet, försummelse) på väghållarens sida. Vållandet kan ligga på väghållaren, eller dennes anställda eller anlita entreprenör.

Den rättsliga grunden för skadestånd på grund av vållande är i de flesta fall skadeståndslagen (1972:207)

forts. skadestånd

På grund av skadeståndslagens regler om arbetsgivaransvar så är det i första hand kommunen i egenskap av arbetsgivare som blir ersättningsskyldig – även om arbetstagaren har orsakat skadan och att vållandet har skett i tjänsten. Som arbetstagare räknas arbetsledare såväl som den som har en underordnad ställning.

Om kommunen fullgör sitt väghållningsansvar genom en självständig entreprenör – så kan kommunen bli skadeståndsskyldig även om vållandet har skett av entreprenören eller dennes arbetstagare.

Men kommunen har rätt att kräva entreprenören på den ersättning som kommunen tvingats betala ut till den skadelidande.

Vad som här sagts om skadeståndets fördelning mellan kommunal myndighet och dennes arbetstagare, gäller i princip även i andra förhållanden mellan arbetsgivare och arbetstagare i väghållningssammanhang.

Miljöbalken

Till miljöfarlig verksamhet räknas bland annat användning av anläggning på sånt sätt att det kan medföra störningar på omgivningen genom luftföroreningar, buller, skakningar, ljus eller annat – och det kan väl stämma in med förhållanden på en intensiva trafikerade gator eller vägar. Väghållare berörs oavsett om det är frågan om statlig, kommunal eller enskild väghållning.

Sådana olägenheter regleras förr i miljöskadelagen – men hyses idag under miljöbalken.

Hänsynsreglerna i andra kapitlet är av central betydelse för väghållning. Regeln om omvänd bevisbörda innebär att väghållaren vid tillsyn är skyldig att visa att dessa regler iakttas.

Det betyder att väghållaren ska - så långt det är rimligt – utföra skydds-åtgärder, iaktta begränsningar och vidta försiktighetsmått i övrigt som behövs för att motverka att verksamheten medför skada eller olägenhet för människors hälsa eller miljön. I yrkesmässig verksamhet som omfattar kommunal väghållning ska bästa möjliga teknik tillämpas.

Sammanfattning

Redogörelsen har handlat om ansvar och skyldigheter som kommunal väghållare (men som tyvärr ofta inte står i klarspråk), och några rader om de få befogenheter som en kommunal väghållningsmyndighet har. Likaså är det ganska tunt kring regler som vi kan lita oss på vid tillfälliga vägarbeten inom våra kommunala gatunät – eftersom myndigheter och lagstiftare tydligen inte ansett eller insett behovet av bestämmelser för just vår slag av väghållning.

Visst är det märkligt att detta område är eftersatt – och det är beklämmande att vi fortfarande betraktas lite som en oseriös och oviktig väghållare trots att vi har trafikleder som tillsammans uppgår till minst hälften i km räknat jämfört med det statliga vägnätet.

Rent allmänt känns det inte helt riktigt att vidareutveckling av ansvar och befogenheter i kommunal väghållning (som faktiskt upplåter trafikleder för allmän samfärdsel/nyttjande/begagnande precis som i det statliga vägnätet), till stor del skulle vara en uppgift för några experter i kommunernas intresseorganisation, eller att Trafikverket och andra myndigheter har rätt att ställa krav och lägga synpunkter på detta utan att kommunerna har möjlighet att göra sin röst hörd. Om vi ska ha ansvar för trafiksäkerhet och framkomlighet på våra gator – varför har vi då så dåliga befogenheter – jämfört med statliga väghållare !

Lika beklämmande är det att ett fåtal nätverksforum ska behöva stå i bräschen med att informera och hjälpa enskilda kommuner med att anta hållbara regler för säkerhet och arbetsmiljö för arbeten som utförs i gaturummen – utan någon större uppbackning från någon instans.